

ეთნოგრაფია/ეთნოლოგია
მარინე ბოკუჩავა
საქართველოს ეროვნული მუზეუმი
სიმონ ჯანაშიას სახელობის საქართველოს მუზეუმი
რუსთაველის გამზირი 3, 0105, თბილისი, საქართველო
ელფოსტა: marinaboku@yahoo.com

ზოგიერთი ექსპონატის შესახებ, რომლებიც საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმმა კავკასიის მუზეუმისაგან მემკვიდრეობით მიიღო (ფაიფურის ფონდის მასალების მიხედვით)

რუსეთის მიერ ანექსირებულ საქართველოში 1845-1865 წლები აღინიშნა კულტურის სფეროში მნიშვნელოვანი მოვლენებით: 1845 წელს გაიხსნა რუსული თეატრი; 1846 წელს - თბილისის საჯარო ბიბლიოთეკა; იმავე წელს გამოსვლა დაიწყო გაზეთმა „Кавказ“-მა და კრებულმა „Кавказский календарь“-მა; 1850 წელი ქართული თეატრის დაარსების წელია; 1852 წელს გამოვიდა ჟურნალი „ცისკარი“. სწორედ ამ პერიოდს, ვორონცოვისეულ „დათბობის“ წლებს, უკავშირდება საქართველოში პროფესიული სამუზეუმო საქმიანობის დაწყებაც. ამ დროს შეიქმნა მცირე მუზეუმები: 1852 წელს - რუსეთის გეოგრაფიული საზოგადოების კავკასიის განყოფილების მუზეუმი; 1855 წელს - კავკასიის სოფლის მეურნეობის საზოგადოების მუზეუმი; 1856 წელს — ნატურალისტ ბაიერნის კაბინეტი. ყველა ამ მუზეუმმა საფუძველი ჩაუყარა კავკასიის მუზეუმს გუსტავ რადეს ხელმძღვანელობით. 1919 წელს კი კავკასიის მუზეუმის ბაზაზე დაარსდა საქართველოს მუზეუმი [ჩხაიძე გ. 2003: 10-11].

რუსეთის საიმპერატორო გეოგრაფიული საზოგადოების კავკასიის განყოფილების (ჩამოყალიბდა 1850 წელს თბილისში) საქმიანობაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა იყო მუზეუმის დაარსება.

1852 წლის 10 მაისს (ახ. სტ. 22 მაისი) რუსეთის გეოგრაფიული საზოგადოების კავკასიის განყოფილების გამგებელმა გრაფმა ვლადიმერ სოლოგუბმა კომისიის სხდომაზე წარმოადგინა პროექტი განყოფილებასთან მუზეუმის შექმნის შესახებ. მიღებულ იქნა სათანადო დადგენილებაც. სწორედ ეს თარიღი ითვლება ჩვენში მუზეუმის დღედ. იგი გაიზიარეს და მუზეუმის დღედ დაამკვიდრეს გუსტავ რადემ და მოგვიანებით ლევან ჭილაშვილმაც [ჩხაიძე გ. 2003: 13].

მუზეუმი თავდაპირველი ჩანაფიქრით ეთნოგრაფიული უნდა ყოფილიყო, მაგრამ იგი მრავალმხრივი, კომპლექსური ხასიათის გამოვიდა. მის პირველ ექსპონატებში ფ. ბაიერნისა და ალ. ივანიცკის კოლექციების წყალობით ბოტანიკური, ზოოლოგიური და მინერალოგიური მასალა ჭარბობდა, თუმცა მალე მუზეუმში ეთნოგრაფიული ნივთებიც მომრავლდა, ძირითადად შემოწირულობებით შემოსული. [ჩხაიძე გ. 2003: 15]. შევნიშნავთ, რომ მუზეუმისთვის ეთნოგრაფიული მასალის მოპოვებას განსაკუთრებული ყურადღება 1956 წლიდან მიექცა. კავკასიის მხარის

ეთნოგრაფიული კვლევის სახელმძღვანელოდ გეოგრაფიული საზოგადოების წევრებისაგან სპეციალური კომისია შეიქმნა. მასში შედიოდნენ: ვლ. სოლოგუბი, ალ. ივანიცკი, გ. ტოკარევი, ა. ბერჟე და ლ. ჩელოკაევი (ლევან ჩოლოყაშვილი). 105 ერთეულისგან შემდგარმა კოლექციებმა საფუძველი დაუდო მუზეუმის ფონდებს. შემდგომ ისინი სწრაფად გაიზარდა და შეივსო როგორც შემოწირულობებით, ისე შეძენილი ნივთებით [ჩხაიძე გ. 2003: 15].

მუზეუმისადმი თავიდანვე დიდ მზრუნველობას იჩენდა მეფის ნაცვალ მიხეილ ვორონცოვი. მის და მისი მეუღლე მუზეუმს ხშირად სწირავდნენ ფულს, ასევე ნუმიზმატიკურ, ეთნოგრაფიულ კოლექციებსა და სხვა არტეფაქტებს [ჩხაიძე გ. 2003: 16].

კავკასიის განყოფილება მუზეუმში განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ნივთების შემომწირველებს თავის წევრ-თანამშრომლად ირჩევდა და ბეჭდვითი ორგანოს მეშვეობით მაღლობას უხდოდა.

1862 წელს მეფის ნაცვლის მოწვევით თბილისში ჩამოდის გეოგრაფოსი და ნატურალისტი, პეტერბურგის მეცნიერებათა აკადემიის ნამდვილი წევრი გუსტავ რადე. იგი ჩამოსვლისთანავე შეუდგა აქტიურ სამეცნიერო მუშაობას. მუზეუმის ფონდების გამდიდრების მიზნით 1864 წლის ივნისში გაემგზავრა ექსპედიციაში, ენგურის სათავეებისა და ცხენის წყლის აუზის მიდამოებში, საიდანაც ჩამოიტანა, როგორც საბუნებისმეტყველო ნიმუშები, ისე ეთნოგრაფიული ნივთები. ამ ექსპედიციის შემდეგ მუზეუმის დაფინანსება ისე შემცირდა, რომ ამავე წლის აგვისტოში კავკასიის განყოფილების მუზეუმი დაიხურა.

თავისი ხანმოკლე არსებობის განმავლობაში გეოგრაფიული საზოგადოების კავკასიის განყოფილების მუზეუმმა უდიდესი როლი შეასრულა საქართველოში სამუზეუმო საქმის განვითარებაში. იგი იყო პირველი ოფიციალური სამეცნიერო-საგანმანათლებლო დაწესებულება მთელ კავკასიაში. აქ ბევრი გამოჩენილი მეცნიერი მოღვაწეობდა. ამ მუზეუმის დაარსებიდან იწყება საქართველოში პროფესიული სამუზეუმო დაწესებულებების ქსელის შექმნა [ჩხაიძე გ. 2003: 37].

1865 წლის 2 ივნისს გ. რადეს პროექტი დამტკიცდა და გადაწყდა ახალი მუზეუმის შექმნის საკითხიც. 14 ივნისს კი გ. რადე დაინიშნა მომავალი მუზეუმის დირექტორად.

სამუზეუმო ფონდების დაკომპლექტებისა და ახალი გამოფენის მოსამზადებელი სამუშაოების საწარმოებლად დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ხელისუფლების კეთილგანწყობას მუზეუმისადმი, გადამწყვეტი იყო კერძო პირების თანადგომაც. ისინი თავიანთი შემოწირულობებით დიდად ეხმარებოდნენ მუზეუმს. კავკასიის მუზეუმისა და ბიბლიოთეკისთვის თანხები გამოიყოფოდა ხაზინიდან. მნიშვნელოვანი სახსრები შემოდიოდა ქალაქის მმართველობისგანაც.

გ. რადეს გარდაცვალების შემდეგ რუსეთის საიმპერატორო მეცნიერებათა აკადემიამ 1903 წლის 4 სექტემბერს კავკასიის მუზეუმისა და თბილისის საჯარო ბიბლიოთეკის დირექტორის მოვალეობის შემსრულებლად დანიშნა ვლადიმერ კაზნაკოვი, 1909 წელს კი დირექტორად დაამტკიცა. იგი იყო მოგზაური, ისტორიკოსი, ბუნებისმეტყველი, აღმოსავლეთმცოდნე, არქეოლოგი, ეთნოგრაფი,

ტიბეტის მკვლევარი. ვლ. კაზნაკოვი მუზეუმის დირექტორობას ეთნოგრაფიის განყოფილების გამგის მოვალეობის შესრულებასაც უთავსებდა. სამეცნიერო მიზნით ბევრს მოგზაურობდა კავკასიაში, ირანსა და აზერბაიჯანში. იყო პერიოდული გამოცემების: “Известия Кавказского музея”-ის რედაქტორი და “Записки Кавказского Музея”-ის დაარსების ორგანიზატორი. მისი ინიციატივით შემოღებულ იქნა მუზეუმში შემოსული ნივთების ზუსტი აღრიცხვა. მანამდე არსებობდა მხოლოდ შემოსავალ-გასავლის ჟურნალი და ბიბლიოთეკის ფონდების საინვენტარო წიგნი. საორგანიზაციო საკითხების მოგვარებასთან ერთად კაზნაკოვი ზრუნავდა არქეოლოგიური, ეთნოგრაფიული, ბოტანიკური, ზოოლოგიური და გეოლოგიური კოლექციების შევსება-გამდიდრებაზე [Мелкадзе Н. 2014: 17].

ამ მუზეუმის ფაქტობრივ მემკვიდრე სიმონ ჯანაშიას სახელობის მუზეუმის ფონდებში, მათ შორის ფაიფურის ფონდში საკმაო რაოდენობითაა ნივთები, რომლებიც მუზეუმში სწორედ ვლ. კაზნაკოვის დირექტორობის დროს შემოვიდა. ბევრია უშუალოდ მის მიერ ექსპედიციებში ყოფნისას ნაყიდი ნივთებიც.

უნდა აღინიშნოს, რომ პირველმა ეთნოგრაფიულმა კოლექციებმა ნაკლები სახით მოაღწია ჩვენამდე. ამის ერთ-ერთი მიზეზი ისაა, რომ 1864 წლის აგვისტოში გაუქმებული მუზეუმის ნივთები 1865 წლამდე, სანამ გ. რადე ახალ მუზეუმს დაარსებდა, უმეტესადაა იყო დარჩენილი [კვანტიძე გ., შარიქაძე თ. 2002: 224]. 1852-1864 წლებში კავკასიის განყოფილების მუზეუმში არ წარმოებდა შემოსული ნივთების ზუსტი აღრიცხვა. ამ პერიოდის ნივთების ნაწილი გ. რადესეულ კატალოგში 1865-1868 წლებითაა დათარიღებული, ნივთების უმეტესობა 1866 წლითაა დანომრილი. როგორც ჩანს, გ. რადე ამ წლიდან შეუდგა კავკასიის განყოფილების მუზეუმიდან გადმოცემული ნივთების აღრიცხვას. იყო ხელის შემშლელი სხვა ფაქტორებიც, კერძოდ, 1926 წლის 30 მარტს სამუზეუმო სხდომაზე მიღებული დადგენილების მიხედვით სპეციალურმა კომისიამ დაიწყო არსებული დოკუმენტაციის (გ. რადეს დროინდელი წიგნი, ვლ. კაზნაკოვის დროინდელი კატალოგი და მომდევნო დავთრის საკოლექციო ფურცლები) მიხედვით ნივთების შეჯერება. კომისიის მიერ გამოვლენილ ბევრ უნომრო ნივთს მიეცა 1926 წლის სააღრიცხვო ნომერი. იმავე 1926 წლით დაინომრა 1852-1865 წლებში მიღებული ბევრი ნომრიანი ნივთიც, მაგრამ, საბედნიეროდ, არა ყველა. ზემოხსენებული კომისიის წევრმა გ. ნიორაძემ განაცხადა, რომ ამგვარი ქმედება არასწორი იყო, რადგან ნივთები კარგავდნენ თავიანთ ისტორიას. კომისიის წევრებმა – ს. მაკალათიამ, ვ. ბარდაველიძემ და ქავთარაძემ გაიზიარეს გ. ნიორაძის აზრი და კომისიამ მუშაობა შეწყვიტა. მივიღეთ ასეთი სურათი: ნივთების ნახევარზე მეტს ორი წილადური ნომერი უზის – ძველი და ახალი, ანუ 1926 წლის ნომერი. ზოგ ნივთს მხოლოდ 1926 წლის ნომერი აქვს, ძველი კი დაკარგულია. არის 76 ნივთები მხოლოდ ძველი ნომრით, რომლებიც ახლიდან არ დანომრილა [კვანტიძე გ., შარიქაძე თ. 2002: 224_225].

გარდა ამისა, დარჩა ძველი ნივთები, რომელთაც მთელი რიცხვით წარმოდგენილი ნომრები ჰქონდათ. კავკასიის განყოფილების მუზეუმის დაარსების საწყის ეტაპზე მუზეუმში შემოსული ნივთების აღრიცხვა მთელი რიცხვებითა და აღმავალი ნომრით

ხდებოდა (ვმსჯელობთ ფაიფურის ფონდში დაცული ნივთების მიხედვით). ყველა ამ ექსპონატს, რომელთაც ნომრად მთელი რიცხვი ჰქონდათ, 1999 წელს მივეცი ახალი წილადური ნომერი, თუმცა ძველიც შევუნარჩუნეთ. ასეთი ნივთების რიცხვი ფაიფურის ფონდში საკმაოდ ბევრია. წარმოგიდგენთ რამდენიმე ნივთს, რომლებიც საქართველოს მუზეუმმა მემკვიდრეობით მიიღო კავკასიის მუზეუმისგან:

1. მათარა ჩინური (საინვ. #64-13/14.სურ.1), დაზიანებული. აქვს ჭიქურქვედა მოხატულობა ლურჯი კობალტით. ამ ნივთის დეკორში მოხატულობა კობალტით რელიეფურ ორნამენტთანაა შერწყმული. მათარის ცენტრში, ორივე მხრიდან, ლურჯი კობალტით მოხატული რელიეფური როზეტებია გამოსახული. როზეტების გარშემო სტილიზებული ყვავილებია. მათარის გვერდები დაწახნაგებულია და ლურჯი ყვავილებით მოხატული. როგორც ჩანს, მათარას ფეხი ჰქონდა, მაგრამ იგი მოტეხილია. მათარა, სავარაუდოდ, XV ს-ით უნდა დათარიღდეს. H - 12,5სმ. ის შემთხვევით შეუძენიათ ტფილისის ბაზარზე.

2. ლანგარი ჩინური (საინვ. #89-13/11.სურ.2), რესტავრირებული. მოხატულობა ჭიქურქვედაა ლურჯი კობალტით. ლანგარზე გამოსახულია ყვავილების გირლიანდები და სტილიზებული მცენარეული ორნამენტი. ლანგარის ნაპირები მინდვრებითაა დაფარული, რომლებშიც ყვავილებია გამოსახული. ლანგარის ნაპირებზე, უკანა მხრიდან, რამდენიმე სტილიზებული მცენარეა. ლანგარი, სავარაუდოდ, ვანლის დინასტიის პერიოდით (1573 – 1620) უნდა დათარიღდეს. პირის D – 33 სმ. შეძენილ იქნა მუზეუმის სახსრებით ანა ვლადიმერის ასულ მლოკოსევიჩისაგან.

3. ლარნაკი ჩინური (საინვ. #57-909. სურ.3). მოხატულობა ჭიქურქვედაა ლურჯი კობალტით. გვერდები და პირი ტალღოვანი აქვს. ლარნაკზე მცენარეული და გეომეტრიული ორნამენტებია გამოსახული. ლარნაკი ვანლის დინასტიის პერიოდით (1573 – 1619) შეიძლება დათარიღდეს. პირის D – 8 სმ; ძირის – D 10 სმ; H – 14,5 სმ. ნაყიდა თავრიზში ხაჯი ნაბისაგან.

4. დოქი ჩინური (საინვ. #66-14/1.სურ.4), ნაწილობრივ რესტავრირებული. მოხატულობა ჭიქურქვედა ღია ლურჯი ფერის კობალტისაა. შემკულია სტილიზებული მცენარეული ორნამენტით. სავარაუდოდ, დოქი ცინის დინასტიის (1644 – 1912) დროით, უფრო ზუსტად კი, XVIII ს-ით უნდა დათარიღდეს. H – 36 სმ ; პირის D – 5,5 სმ; ძირის D D – 16 სმ. ნაყიდა ბერუჩევისაგან.

5. ლარნაკი ჩინური (საინვ. #12-16. სურ.5). მოხატულობა ჭიქურქვედაა, ლურჯი კობალტით. ლარნაკზე კლასიკური ჩინური პეიზაჟია გამოსახული – წყლის ფონზე ნავი, ხმელეთი, მეთევზის სილუეტი, პაგოდები და მცენარეები. ნივთი კანსის დინასტიის პერიოდით (1662 – 1722) თარიღდება. H – 22 სმ; პირის D D – 9,5სმ; ძირის D - 18 სმ. მუზეუმს შემოსწირა აზერბაიჯანში, ქ. თავრიზში, რუსეთის იმპერატორის საკონსულოს მმართველმა დ.დ. ბელიაევმა.

6. თეფში ჩინური (საინვ. # 33-26/105. სურ.6), ე.წ. კანტონი. მოხატულობა ჭიქურქვედაა ლურჯი კობალტით. თეფშზე პეიზაჟია გამოსახული: მთებისა და წყლის ფონზე ჩინური პავილიონი, მის წინ ხეებია. მტირალი ტირიფის უკან ჩინური იეროგლიფის მოხაზულობის ღობე მოჩანს. პეიზაჟის ირგვლივ სტილიზებული

მცენარეული ორნამენტი. თევზის ნაპირს ლურჯი კობალტის სალტე აკრავს, რომელზეც ძალიან მუქი ლურჯი საღებავით რომბისებური ბადეა გამოსახული. თევზი დამზადებულია

XVIII ს-ში. D - 20 სმ.

7. ბადია ჩინური (საინვ #33-26/44. სურ.7), ქუსლიანი, ჭიქურზედა პოლიქრომული მოხატულობაა ე.წ. ვარდისფერი მედალიონი. ბადიის ცენტრში, მრგვალ მინდორზე, პიონის გამოსახულებაა. ბადიის ნაპირს, შიდა მხრიდან, ოქროს ფონზე ყვავილებითა და მწვანე ფოთლებით მოხატული სალტე აკრავს, რომელშიც ოთხი კარტუშია გამოსახული ლოტოსის ყვავილებითა და პეპლებით. ბადიის კედლებზე, გარეთა მხრიდან, ლოტოსის ყვავილებისა და მწვანე მცენარეული ორნამენტის ფონზე, ოთხი

დიდი წითელი ყვავილი, ოთხი მინდორი და ოთხი კარტუშია. კარტუშებში ყვავილები, ფრინველები და პეპლებია გამოსახული. მინდვრებში კი სტილიზებულ ჩარჩოში ჩასმული ირანის შაჰის ნასრედინ ყაჯარისა და მისი ორი ვაჟის პორტრეტებია. ჩარჩოშივეა ჩასმული სპარსული წარწერა: “ნასრედინ შაჰ ყაჯარი ირანის სულთანთა სულთანი”1(სურ.8). ნასრედინ შაჰ ყაჯარი ირანში XIX ს-ში მეფობდა. ამიტომ ბადია XIXს-ით თარიღდება. H-16 სმ. პირის D D-37 სმ;ძირის D -20 სმ.

8. სურა სპარსული (საინვ.# 33-1866/3. სურ.9), თიხის, დაფარული ფირუზისფერი ჭიქურით, მრგვალი, დაბალი მუცლითა და მაღალი ყელით. H-37 სმ. პირის D D-4,5 სმ; ძირისD - 13 სმ. დამზადებულია ქაშანში, სავარაუდოდ, XVIII – XIX სს-ში. შექმნილია ვ. სოლოგუბისაგან.

9. ქოთანი ოპიუმის, სპარსული (საინვ.#1-10/278.სურ.10), თიხის, დაზიანებული, დაფარული ნახევრად ფირუზისფერი ჭიქურით. H - 5,5 სმ; პირის D - 2,5 სმ; ძირის D - 2,5 სმ. დამზადებულია ქაშანში, სავარაუდოდ, XII-XIII სს-ში. შექმნილია ა. კაზნაკოვისა და ა.შელკოვნიკოვის მიერ არდებილში.

10. ყალიონის ჭურჭელი, სპარსული (საინვ.#1-10/169.სურ.11), თიხის, დაზიანებული, რელიეფური ზოლებითა და განიერი ყელით, დაფარული ფირუზისფერი ჭიქურით. H - 23,5სმ; პირის D - 6,5 სმ; ძირის D - 11სმ. Dდამზადებულია, სავარაუდოდ, XVII – XVIII სს-ში. შექმნილია ა. კაზნაკოვისა და ა.შელკოვნიკოვის მიერ არდებილში.

11. ყალიონის ჭურჭელი, სპარსული (საინვ.# 36-81/6. სურ.12), თიხის. მოუჭიქავი თიხის ფონზე ფერადი ჭიქურით წერტილოვანი ორნამენტებია გამოსახული: სამკუთხედები, მანები და სხვა სტილიზებული ორნამენტი. H- 25 სმ; პირის D -6 სმ; ძირის D - 12 სმ. დამზადებულია, სავარაუდოდ, ქაშანში XVIII- XIX სს-ში. ნაყიდა არდებილის ბაზრობაზე.

12. თევზი სპარსული (საინვ.#25-885/2. სურ.13), ნახევრად ფაიანსის, დაზიანებული. მის ფირუზისფერ ფონზე შავი მცენარეული ორნამენტი გამოსახული. დაფარულია დეკორატიული ბზარებით. D - 21სმ. დამზადებულია ირანში, სავარაუდოდ, ქაშანში XVIII- XIX სს-ში. ჩამოტანილია ხუნძახიდან (დაღესტანი).

13. ბადია სპარსული (საინვ.#57-09/1. სურ.14), ფაიანსის, დაზიანებული, ქუსლიანი. მოხატულია რძისფერი, ყავისფერი, ლურჯი და სალათისფერი საღებავებით. ნაპირს შიდა მხრიდან სალტედ შემოსდევს არაბესკა მაიმუნებისა და ჩიტების გამოსახულებებით. მის ქვემოთ, რძისფერ ფონზე, ნახევრად გამჭვირვალე ჯვრებია გამოყვანილი. ბადიის ცენტრში, ლურჯ ფონზე, თეთრი სტილიზებული მცენარეა. ბადიის კედლებზე, როგორც შიდა მხრიდან, ისე გარედან, კვადრატებია გამოსახული, ზოგი რომბებადაა დაშტრიხული, დანარჩენ კვადრატებში კი შიდა მხარეს - ყვავილები, გარედან კი ფრინველთა გამოსახულებებია. ბადიის გარეთა ნაპირი მოხატულია ფრინველთა, ცხოველთა ფიგურებითა და მცენარეებით. ბადიის ძირზე ყვავილია მოცემული. H- 12სმ; პირის D D - 20 სმ; ძირის D - 10,5 სმ. სავარაუდოდ, ბადია ქაშანშია დამზადებული XVII - XVIII სს-ში. ნაყიდა ხაჯი ნაბისაგან თავრიზში.

აღსანიშნავია, რომ ირანული კერამიკის დეკორში ხშირია ჯვრის, კვადრატის, რომბისა და სამკუთხედების გამოსახულებები. ჯერ კიდევ არქაულ პერიოდში ცენტრალური და წინა აზიის ხალხების, მათ შორის, ირანელების რწმენა-წარმოდგენების მიხედვით, ჯვარი და კვადრატი (კვადრატი ჯვრის სიმბოლოური ანალოგია) ოთხი სტიქიის - მზის, ცეცხლის, ქარისა და წყლის სიმბოლოებად ითვლებოდა, რომბი და სამკუთხედი კი ვულვის გრაფიკული გამოსახულება იყო. ცნობილია, რომ ვულვა ნაყოფიერებას, გამრავლებას უკავშირდება [ИОИР К. 1991: 55]. შემდგომ პერიოდში ამ სიმბოლოებს თუმცა გამოსახავდნენ, მაგრამ არა ძველებური დატვირთვით, რადგან ის თანდათან მიივიწყეს. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ჩვენს ბადიას არაბესკაც ამშვენებს. არაბესკა ეფუძნება ორნამენტის ერთი ან რამდენიმე ფრაგმენტის გამეორება-გამრავლებას. ეს ჯაჭვი ნებისმიერ წერტილში შეიძლება შეწყდეს ან გაგრძელდეს. არაბესკა გამორიცხავს ფონს, რადგან ერთი ორნამენტი ისეა შეწყობილი მეორესთან, რომ სიცარიელე აღარ რჩება. არაბესკას მუსლიმურ ორნამენტსაც უწოდებენ.

14. ლარნაკი სპარსული, (საინვ.# 1-10/250. სურ.15), ნახევრად ფაიანსის, მუცელგანიერი. რძისფერ ფონზე ლურჯი და შავი საღებავებით მთები და ხეებია გამოსახული. ნაწილობრივ კრაკლეთია დაფარული. H - 23,5სმ; პირის D -10სმ; ძირის D - 10,5სმ. დამზადებულია, სავარაუდოდ, XVIII - XIX სს-ში. შექმნილია ა. კაზნაკოვისა და ა.შელკოვნიკოვის მიერ არდებილში.

15. დოქი სპარსული (საინვ.# 1-10/256. სურ.16), ნახევრად ფაიანსის, მაღალი ყელით, რელიეფური რგოლებით. დოქზე ფერადი ყვავილებია გამოსახული. მოხატულობა პოლიქრომულია, ნაწილობრივ - ჭიქურქვედა (ლურჯი კობალტი), ნაწილობრივ - ჭიქურზედა. H - 34 სმ; პირის D -2 სმ; ძირის D -სმ.დამზადებულია, სავარაუდოდ, XVIII - XIX სს-ში. შექმნილია ა. კაზნაკოვისა და ა.შელკოვნიკოვის მიერ არდებილში.

16. დერვიშის ჭურჭელი, სპარსული (საინვ. #73-11/4. სურ.17), ფაიანსის, ოვალური, მრგვალი ძირით. თეთრ ფონზე ფერადი საღებავებით ადამიანები და სპარსული წარწერაა გამოსახული. გაყრილი აქვს ჯაჭვი, როგორც ჩანს, ხელზე ჩამოსაკიდებლად. დერვიშები - მოხეტიალე, უპოვარი მუსლიმი ბერები ხალხის

მოწყალებით ცხოვრობდნენ. იყვნენ სუფიზმის მიმდევრები. ჭურჭელზე არსებული სპარსული წარწერა ცნობილი ირანელი პოეტის, შეიხ ბაჰაის (1547-1621) ორი ბეითია (აღმოსავლური სალექსო ფორმა, ორსტრიქონიანი), რომლებიც ქართულად ასე ჟღერს: 1. “სელი და სიასამურის ბეწვი მეჯავრება, კვლავ დერვიშის ტანისამოსისკენ მიმიწევსგული”; 2. “ჩემი გული ქონებაზე ფიქრით დაიღალა, ძალიან კარგია ხერყე¹ (დერვიშის სამოსი). H-9 სმ; პირის სიგრძე – 11სმ; პირის სიგანე – 6სმ. დამზადებულია, სავარაუდოდ, XVIII - XIX სს_ში. კავკასიის მუზეუმში მიღებულია ვინმე დიტერიხსისაგან.

17. ლარნაკი_სურა სპარსული (საინვ.# 88-11/1. სურ.18), ფაიანსის, მცირედ დაზიანებული, დაფარული ოქროსფერი ლუსტრით. H – 16,5 სმ; პირის D –2,5 სმ; ძირის D - 6,5 სმ. დამზადებულია, სავარაუდოდ, ქაშანში, XVIII-XIX სს_ში. შემოწირულია ა. კაზნაკოვის მიერ.

18. ლარნაკი სპარსული (საინვ.# 98-11/2. სურ.19), ფაიანსის, მცირედ დაზიანებული, მუცელგანიერი. თეთრ ფონზე ყავისფერი ლუსტრით მცენარეები და აქლემებია გამოსახული. H-12სმ; პირის D-5,5სმ; ძირის D - 6,5სმ. დამზადებულია ქაშანში XIX ს-ში. [Квирквелиа. Г. 1971: 158 – 160]. შემენილია ა. კაზნაკოვის მიერ.

19. ბადია სპარსული (საინვ.# 51-10/6.სურ.20), ნახევრად ფაიანსის, მომწვანო-ცისფერი ფონი შემკულია ლურჯი წერტილებითა და ყავისფერი ყვავილებით. შიდა მხრიდან დაფარულია დეკორატიული ბზარებით – კრაკლეთი. ძირზე ლურჯი საღებავით იეროგლიფის მსგავსი დამლაა გამოსახული. H H – 7,5სმ; პირის D –17,5სმ; ძირის D - 7სმ. დამზადებულია ქაშანში, სავარაუდოდ, XVIII - XIX სს-ში. ნაყილია ისა გაჯიევისაგან.

20. ლარნაკი სპარსული (საინვ.#1-10/249.სურ.21) ნახევრად ფაიანსის, მოჭიქული ფირუზისფრად. ლარნაკზე ნადირობის სცენაა წარმოდგენილი – მონადირე მშვილდს ესვრის დრაკონს. აქვეა გამოსახული სხვადასხვა მცენარე. დეკორი რელიეფურია. ამასთანავე, ყოველი გამოსახულების კონტური შავი საღებავითაა გაკეთებული, თვითონ გამოსახულებები კი ნაწილობრივ თეთრია. H-27,5 სმ; პირის D –11 სმ; ძირის D - 12.სმ. დამზადებულია, სავარაუდოდ XVIII – XIX სს-ში. შემენილია ა.კაზნაკოვისა და ა.შელკოვნიკოვის მიერ არდებილში.

21. თეფში სპარსული (საინვ.# 1-10/268. სურ.22), ფაიანსის, დაზიანებული. თეთრ ფონზე ფერადი ყვავილებია გამოსახული. მოხატულობა ჭიქურზედაა. D – 24 სმ. თეფშის მოხატულობაში აშკარად ჩანს ჩინური ზეგავლენა. დამზადებულია, სავარაუდოდ, XVIII – XIX სს-ში. შემენილია ა. კაზნაკოვისა და ა.შელკოვნიკოვის მიერ არდებილში.

22. ცხვრის ფიგურა, სპარსული (საინვ.#7-1880 სურ.23), ფაიანსის, დაზიანებული, თეთრ ფონზე ლურჯად და შავად მოხატული. H – 13 სმ; სიგრძე – 15 სმ. დამზადებულია, სავარაუდოდ, ქაშანში, XVIII – XIX სს-ში. ნაყილია გ. რადეს მოგზაურობის დროს ენზელსა და რემტში.

23. ლარნაკი, იაპონური (საინ.#33-26/145. სურ.24), ფაიფურის, საცუმას სტილის. საცუმას ფაიფურს იმ ქალაქის სახელი აქვს, სადაც იგი მზადდებოდა¹. ქალაქი საცუმა ჯერ კიდევ XVI ს-ში იყო ფაიფურის წარმოების ცენტრი. განსაკუთრებულ აღმავლობას საცუმას ფაიფურმა XIX ს-ში მიაღწია. საცუმაში დამზადებული ფაიფურის უდიდესი ნაწილი ექსპორტისთვის იყო განკუთვნილი. აქ ქმნიდნენ როგორც ძალიან მაღალი ხარისხის ფაიფურს, ისე საშუალო ხარისხის ნივთებსაც. საცუმას ფაიფური მოკრემისფროა და კრაკლეთია (ჭიქურის სახეობა, რომელიც მცირე დეკორატიული ბზარებით ხასიათდება) დაფარული. ჭიქურზედა მოხატულობა კეთდებოდა ფერადი ემალის საღებავებით. ემალთან ერთად ოქროს ვარაყსაც იყენებდნენ. საცუმას ფაიფურის მოხატულობის მოტივებია: პეიზაჟი, ყვავილები, ცხოველები და ჟანრული სცენები გეიშების, მეომრების ან წმინდანების გამოსახულებებით. დამღას მხოლოდ მაღალი ხარისხის ნაწარმზე სვამდნენ [შეკვიფერ N. 1997:54].

ჩვენი ლარნაკის მოხატულობაც ჭიქურზედაა, პოლიქრომული. მოხატულობისთვის გამოყენებულია სხვადასხვა ფერის ემალის საღებავი: ნაცრისფერი, წითელი, ნარინჯისფერი, მწვანე, ცისფერი, ყავისფერი და შავი, ასევე ოქროს ქანდაც. ლარნაკს აქვს მაღალი ქუსლი. ყელზე დრაკონის რელიეფური გამოსახულებაა შემოვლებული. დრაკონის სხეული ქერცლითაა დაფარული, თავზე რქები აქვს, მოკლე და სქელ ფეხებზე - სამ-სამი თითი. ლარნაკის მუცელზე, რომელიც კრაკლეთია დაფარული, პეიზაჟის ფონზე კიმონოებში გამოწყობილი 12 მსუქანი იაპონელი მამაკაცია გამოსახული. ყველას ხელში რაღაც ნივთი უჭირავს: ჩაქუჩი, გრაგნილი, მცენარე ქოთნით, ჟღარუნა და სხვ. ლარნაკის ქვედა ნაწილსა და ქუსლზე, ორ ჩარჩოში, ორი ერთნაირი პეიზაჟი – წყლის ფონზე ხმელეთი. ვაზას ძირზე დამღა აქვს – ორი წითელი ჭიქურზედა იაპონური იეროგლიფი. H-H 30 სმ; პირის D – 12,5 სმ; ძირის D – 15სმ.

იაპონელებისთვის დრაკონი განსაკუთრებული სიმბოლოა. მას ორი სახელით მოიხსენიებენ – რიუ ან ტატსუ. რიუ დიდი, ფანტასტიკური ცხოველია. იგი ჩინური და კორეული დრაკონების – ლონგისა და იონგის “ახლო ნათესავია”. იაპონური დრაკონი ქერცლით დაფარული არსებაა, რომელიც გველსაც წააგავს. არა აქვს ფრთები, აქვს გრძელბრწყალებიანი მოკლე და სქელი ფეხები. თავი რეპტილიას მიუგავს, მაგრამ აქვს რქები. იაპონელთა რწმენით, დრაკონები წყალში, ღრუბლებში ან სამოთხეში ცხოვრობენ. რიუს, განსხვავებით ჩინური და კორეული დრაკონებისაგან, სამი თითი აქვს. ჩინურ ლონგს - ხუთი, კორეულ იონგს კი - ოთხი თითი.

იაპონური დრაკონი რიუ (ისევე, როგორც მისი ჩინური და კორეული ანალოგები) ბუდისტური რელიგიიდან მომდინარეობს და ერთ-ერთია იაპონური მითოსის ოთხ ურჩხულს შორის (დანარჩენი სამი ფენიქსი, კუ და კირინია). დრაკონი საიმპერატორო სახლის სიმბოლოა. ამასთანავე, იგი სახელგანთქმული გმირების განსაკუთრებულ მფარველადაა მიჩნეული.

¹ სპარსული ტექსტი წაიკითხა ირანისტმა მაღაზარჩაემ.

დრაკონების ქანდაკებები ბუდისტურსა და დაოისტურ ტაძრებს ამშვენებს [Trubner H. 1972:45].

როგორც ვხედავთ, ჩვენს ლარნაკზე გამოსახული დრაკონი ტიპური იაპონური დრაკონია – ქერცლით დაფარული, რქებით, მოკლე სქელი ფეხებითა და თითო ფეხზე სამ-სამი თითით.

რაც შეეხება ლარნაკზე გამოსახულ ადამიანის ფიგურებს, ეს არის მამაკაცების გამოსახულებების ერთ მთლიანი “რკალი”, ვერ იტყვი რომლით იწყება და რომლით მთავრდება ეს წრე. როგორც ვთქვით, ისინი თორმეტი არიან. საერთოდ, თორმეტი ძალიან საგულისხმო რიცხვია – 12 თვე, ზოდიაქოს 12 ნიშანი და სხვ. იაპონურ ღვთაებათა პანთეონში ბუდისტური პანთეონიდან ბევრი ღვთაება გადმოვიდა. ვფიქრობთ, რომ ლარნაკზე გამოსახული თორმეტი მამაკაცი იაპონიაში ძალიან პოპულარული თორმეტი ღვთაებაა საერთო სახელით – დზიუნი-დზინსიო. ეს ღვთაებები დიდი ღვთაება “იაკუსი-ნიორაიას” მცველები არიან. თავად იაკუსი-ნიორაია კი ბუდისტური პანთეონის ღვთაებაა და ადამიანთა სულების მკურნალად ითვლება. ეს თორმეტი მცველი ღვთაება ხან დიდ ღვთაება “იაკუსი-ნიორაიასთან” ერთად გამოისახება, ხან კი - მის გარეშე. მცველი ღვთაებების რაოდენობა (12) ემთხვევა წელიწადის თვეთა რაოდენობას. ამიტომ ამა თუ იმ თვეში დაბადებული ადამიანები შესაბამის მცველ ღვთაებას თავიანთ მფარველად მიიჩნევენ [Trubner H. 1972:46].

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ლარნაკზე გამოსახული თორმეტივე მამაკაცი მსუქანია, დიდი მუცლით. იაპონელები თვლიან, რომ ადამიანის სული მის მუცელშია. ამიტომ წმინდანებს, ღვთაებებსა და ბრძენებს, როგორც წესი, დიდი მუცლით გამოსახავენ [Schiffer 1986:90].

შეიძლება ითქვას, რომ ლარნაკს, დეკორატიულ-უტილიტარული დანიშნულების გარდა საკრალური ფუნქციაც გააჩნია – ლარნაკზე გამოსახული დრაკონი და თორმეტი ღვთაება მათს პატრონს ავისა და სიავისგან იცავს. იაპონიაში ძალიან მიღებულია დაცვითი ფუნქციის მქონე სიმბოლოების ჩუქება, მათ შორის, დრაკონისა და თორმეტი მცველი ღვთაების პატარა ფიგურებისაც. როგორც ვხედავთ, ფაიფურის ფონდში დაცული ლარნაკი იაპონური ფაიფურის, კერძოდ კი, საცუმას სტილის კლასიკური ნიმუშია. ამგვარი ლარნაკები XIX ს-ში მზადდებოდა. ასე რომ, ჩვენი ლარნაკიც XIX ს-ით უნდა დავათარილოთ [Impey 2002: 88].

24. ჩაიდანი რუსული (საინვ.# 27-26/50. სურ.25), ქუსლიანი, ყურმოტეხილი. მოხატულობა ჭიქურზედა პოლიქრომულია. ოქროთი და ფერადი საღებავებით ყვავილების თაიგულები და გირლიანდებია გამოსახული. ყური როზეტითაა დაბოლოებული. არაა მარკირებული. სავარაუდოდ, გარდნერის ქარხნის ფაიფურის ადრეული ნიმუშია - XVIII ს-ის დასასრული ან XIX ს-ის დასაწყისი. H – 19,5 სმ; პირის D – 7,5სმ; ძირის D - 8სმ.

25. ჩაიდანი რუსული (საინვ.# 27-26/49.სურ.26), ქუსლიანი, დაზიანებული. მოხატულობა ჭიქურზედა პოლიქრომულია, დაფარულია ოქროს ქანდით, რომლის ფონზეც ჩაიდნის მუცლის ორივე მხარეს ბატენინის ქარხნის ფაიფურისთვის დამახასიათებელი მოხატულობა – ოთხკუთხა ჩარჩოში მოთავსებული ფერადი

ყვავილების თაიგულია გამოსახული. ჩაიდნის ყურსა და ცხვირს რელიეფური ორნამენტი ამშვენებს. არა აქვს სახურავი. არაა მარკირებული. დამზადებულია ბატენინის ქარხანაში. H – 17 სმ; პირის D – 11 სმ; ძირის D -8,9 სმ.

26. ბადია შუაზიური (საინვ.# 8-1897.სურ.27), მოჭიქული, პოლიქრომული მოხატულობით. ბადიის ცენტრში, ყავისფერ ფონზე, აყვავილებული ჯვრის გამოსახულებაა. ბადიის კედლებზე, შიდა მხრიდან, ყვავილებთან ერთად მანების მსგავსი მცენარეული ორნამენტია, რომელიც ფრინველსაც ჰგავს. გარედან ბადიის კედლებზე ყვავილებაა გამოსახული, ძირზე კი - რელიეფური სპირალი (სურ.28). სპირალი ძალიან ძველი და ფართოდ გავრცელებული გრაფიკული ნიშანია. იგი სიმბოლოა: დროის, განვითარების, გაგრძელების, უსასრულობის, ნაყოფიერების, სასიცოცხლო ძალის, პოტენციური შეკუმშული ენერჯისა და სხვ. ბუხარულ კერამიკაზე სპირალი საკმაოდ ხშირად გამოისახებოდა. H_20სმ; D_31 სმ. დამზადებულია ბუხარაში, XIX ს-ის მეორე ნახევარში. ბადიას ძირზე აქვს ხელით გაკეთებული რუსული წარწერა, რომელიც სიძველისაგან გაფერმკრთალებულია, მაგრამ მაინც კარგად იკითხება: “От эмира Бухарского 1897”. საქართველოს ეროვნულ მუზეუმს, როგორც კავკასიის მუზეუმის სამართალმემკვიდრეს, ერგო არა მხოლოდ საქართველოსა და კავკასიის, არამედ აღმოსავლეთისა და ევროპის ბევრი ქვეყნის მდიდარი სამუზეუმო მასალა. ყოველივე ამას გულმოდგინებითა და მაღალი პროფესიონალიზმით იკვლევდა და სწავლობდა მუზეუმის თანამშრომელთა არაერთი თაობა და დღესაც გრძელდება.

Marine Bokuchava

The Georgian National Museum, Simon Janashia Georgian Muzeum
3, Rustaveli Ave, 0105 Tbilisi, Georgia,
E-mail: marinaboku@yahoo.com

**Exhibits of the Georgian State Museum Inherited from
the Caucasus Museum.**

(According to materials of the porcelain fund)

Summary

One of the most important events in the activities of the Imperial Geographical Society of Russia (established in 1850 in Tbilisi) was establishment of a museum.

On May 10, 1852 (May 22, A.D.), at the meeting of the Board of Governors of the Caucasus Division of the Russian Geographical Society, a project on the establishment of a museum with the department was presented by V. Sologub, on which an appropriate resolution was adopted. This date is considered to be the day of founding of the museum in Georgia. The museum was originally intended to be ethnographic but it came out complex in its nature. The collections of 105 units (V. Sologub, Al. Ivanitsky and L. Cholokashvili)

formed the foundations of the museum. Subsequently the funds grew rapidly with donations and purchased items.

The Caucasus Museum had a dedicated staff. They worked tirelessly for the development and enrichment of the museum: they popularized the museum to raise lucrative funds. Expeditions were organized not only in Georgia and other regions of the Caucasus but also in Persia and interesting museum items were brought. The article presents some items from rich collections that the Georgian State Museum (founded in 1919 on the basis of the Caucasus Museum) inherited from the Caucasus Museum.

ბიბლიოგრაფია

ჩხაიძე გ. 2003: საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმი (1852-1932),თბილისი.

კვანტიძე გ. შარიქაძე თ. 2002: სახელმწიფო მუზეუმში დაცული პირველი ეთნოგრაფიული კოლექციები, საქართველოს სახელმწიფო მუზეუმის მოამბე #44, თბილისი.

Квирквелиа Г. Г. 1971: Иранская люстровая керамика XVIII – XIX вв. (по материалам Государственного музея Грузии), Искусство и археология Ирана (Всесоюзная конференция 1969), ст.154-163.Москва, (ред. Карпова Н.К.).

Мелкадзе Н. 2014: Неутомимый деятель «Кавказского Музея» ст.16-19, «Русский клуб» #12, Тбилиси.

Юнг К .Г. 1991: Архетип и символ. –Москва.

Schiffer N.1997: Imari, Satsuma and Other Japanese Export Ceramics. Pennsylvania.

Trubner H. 1972: Japanese Ceramics: A Brief History in “Ceramic Art of Japan”. Seattle.

ილუსტრაციების აღწერილობა:

- სურ. 1. მათარა
- სურ. 2. ლანგარი
- სურ. 3. ლარნაკი
- სურ. 4. დოქი
- სურ. 5. ლარნაკი
- სურ. 6. თეფში
- სურ. 7. ბადია
- სურ. 8. ბადია
- სურ. 9. სურა
- სურ. 10. ოპიუმის ქოთან
- სურ. 11. ყალიონის ჭურჭელი
- სურ. 12. ყალიონის ჭურჭელი
- სურ. 13. თეფში
- სურ. 14. ბადია
- სურ. 15. ლარნაკი
- სურ. 16. დოქი
- სურ. 17. დერვიშის ჭურჭელი
- სურ. 18. ლარნაკი
- სურ. 19. ლარნაკი
- სურ. 20. ბადია
- სურ. 21. ლარნაკი
- სურ. 22. თეფში
- სურ. 23. ცხვრის ფიგურა
- სურ. 24. ლარნაკი
- სურ. 25. ჩაიდანი
- სურ. 26. ჩაიდანი
- სურ. 27. ბადია
- სურ. 28. ბადიის ძირი

LIST OF ILLUSTRATIONS

- Fig. 1. flask
- Fig. 2. Dish
- Fig. 3. Vase
- Fig. 4. Jug
- Fig. 5. vase
- Fig. 6. Plate
- Fig. 7. Bowl
- Fig. 8. Bowl
- Fig. 9. Jug
- Fig. 10. Opium pot
- Fig. 11. Tobacco-pipe
- Fig. 12. Tobacco-pipe
- Fig. 13. Plate
- Fig. 14. Bowl
- Fig. 15. Vase
- Fig. 16. Jug
- Fig. 17. Dervish pottery
- Fig. 18. Vase
- Fig. 19. Vase
- Fig. 20. Bowl
- Fig. 21. Vase
- Fig. 22. Plate
- Fig. 23. Sheep figure
- Fig. 24. Vase
- Fig. 25. Teapot
- Fig. 26. Teapot
- Fig. 27. Bowl
- Fig. 28. Bottom of the bowl